

KARLA ODER: *Mati fabrika, mesto in dom*.

Slovensko etnološko društvo (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva 49), Ljubljana 2015, 453 str.

»Človek ne živi samo od kruha. Današnji dan zahteva več, tudi duhovno okrepitev, ki nam jo dajo dobra knjiga, gledališko delo in upodabljajoča umetnost.« Tako razmišljanje Franca Faleta, v 60. letih predsednika Občinskega ljudskega odbora Ravne na Koroškem, v 70. letih pa direktorja Železarne Ravne, v tem največjem »socialističnem« kolektivu na Koroškem ni bilo osamljeno. Podobno so razmišljali njegovi predhodniki na vodilnih mestih (prvi povojni direktor Železarne Gregor Klančnik) kot tudi tisti, ki so prišli za njima. Le s tako mentaliteto vodilnih ljudi so se Ravne lahko razvile iz trga v cvetoče mesto z zglednim standardom ljudi tako v materialnem kot kulturnem, socialnem, zdravstvenem in športnem pogledu. O tem temeljito razmišlja Karla Oder v svoji knjigi (prirejeni disertaciji) *Mati fabrika, mesto in dom*, ki je izšla v zbirki Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva. Delo je sinteza večdesetletnega preučevanja industrijske dediščine v Mežiški dolini,

ki je bila v 19. stoletju z železarnama na Ravnah in Prevaljah, rudnikom svinca v Mežici in premogovnikom na Lešah industrijsko najbolj razviti del Slovenije.

Res je precejšen del raziskave namenjen zgodovini železarstva na Ravnah (do leta 1953 imenovanih Guštanj) in Mežiški dolini ter različnim oblikam pridobivanja in predelave železa, a dodana vrednost študije je v prikazu vpliva železarne na razvoj kraja in življenje ljudi v širši okolici Raven, saj so se v *fabriko* vozili na delo delavci iz Dravske, Mislinjske in zgornje Mežiške doline. Recenzent dr. Rajko Muršič je zapisal, da delo »prinaša prvi res sintetičen historično-antropološki vpogled v celoten način življenja nekegarazvijajočega se mesta« (str. 9), zato je »delo Karle Oder pomemben izvirni prispevek k razvoju sodobne slovenske etnologije oziroma socialne/kulturne antropologije«. Nič manj laskava ni ocena drugega mentorja, zgodovinarja dr. Aleša Gabriča z Inštituta za novejšo zgodovino, ki vidi »presežek dela v tem, da avtorica življenje delavcev opazuje v vsej njegovi celovitosti. Podrobne raziskave se namreč pogosto omejijo le na en segment. Pozornost je tako usmerjena v proizvodni proces ali življenje za domačimi zidovi, raziskava lahko proučuje življenjski milje meščanskih družin v središču mesta ali pa delavskih v predmestju, stanovanja premožnejših ali revnejših, izrabo prostega časa te ali one plasti prebivalstva. Avtorica je vso to raznolikost zlila v celovito in enovito pripoved, ki je zato tudi nenavadno obsežna« (str. 11). To avtorici nikakor ne bi uspelo brez temeljitega poznavanja zgodovine železarstva in tehnoloških procesov, saj je sredi 19. stoletja v Mežiški dolini od industrije živelo okrog 30 odstotkov ljudi, leta 1971 pa več kot polovica. Nazorno je takratno vzdušje opisal dol-

goletni urednik *Koroškega fužinarja* in pisatelj Marjan Kolar: »Prva leta po vojni je v naši deželi vrelo od delovnega zanosa. Že res, da je bila marsikatera akcija ukazana, in gorje mu, ki se je ne bi udeležil, toda veliko je bilo iskrenega navdušenja. Delavci so resnično verjeli geslom o srečni prihodnosti, ki jim jih je prinesla industrializacija, zato so petletke in udarniško delo sprejeli kot stopnice v to prihodnost« (str. 67). Poimenovanje železarne za »mater fabriko« je povsem upravičeno, saj ljudem ni rezala le kruha, marveč jim je dajala veliko več: od širjenja kraja, ki je iz trga prerasel v mesto, infrastrukturo, delavska stanovanja, šole z gimnazijo vred, študijsko knjižnico, likovni salon in forma vivo, možnosti izkoriščanja prostega časa z dopusti na morju in nešteto različnih društev (pihalni godbi je Železarna kupovala glasbila, plačevala dopust v času turnej, v 60. letih je financirala pokriti bazen, v katerem so se številni gimnazijci naučili plavati, vanj pa so se vozile celo šole iz Maribora ...). Če je v Delavskem muzeju, kjer sem bil krajši čas po diplomi zaposlen, zmanjkalo česar koli, je ravnatelj Maks Dolinšek vzel pot pod noge in potrebno prinesel iz železarne. Financirala je gradnjo šol (OŠ Koroških jeklarjev), športna društva pod imenom Fužinar in še bi bilo mogoče naštevati. Z razpadom Jugoslavije je bilo tega večinoma konec, tudi »matere fabrike«, v ljudeh pa ostaja nostalgija za nekdanjimi časi. Naj se sliši še tako bogokletno: upravičeno. Za delo *Mati fabrika, mesto in dom* etnologinje in dolgoletne ravnateljice muzeja na Ravnah lahko upravičeno trdimo, da je v slovenskem prostoru izjemno. Na tem mestu nikakor ni mogoče naštevati vseh podrobnosti, je pa knjigo mogoče priporočiti raziskovalcem v drugih industrijskih krajih v Sloveniji.

¹ Recenzija je bila objavljena v prilogi 'Književni listi'; *Delo*, 14. 9. 2016, 14.